

Norsk Serbisk (Jugoslavisk) vennskap: 60 års nærkontakt

Fra 1942 til 1945 deporterte tyskerne i alt 4268 fanger fra en rekke leirer i Jugoslavia til over tretti norske leirer, de fleste av dem i Nord-Norge. Disse arbeidsleirene, hvor fangene ble tvunget til å utføre hardt fysisk arbeid under ekstreme forhold, lå ofte i eller nært opp til norske tettsteder. Det ble ganske snart etablert hemmelige kanaler for å hjelpe fangene så godt det lot seg gjøre under de rådene forholdene.

Det ble smuglet inn mat, klær og livsviktig informasjon, og mange av fangene som flyktet fra leirene fikk hjelp i sine forsøk på å krysse grensen til Sverige. Likevel vendte bare 1917 tilbake, resten, omtrent 55%, døde i eller på flukt fra fangenskapet.

Opprettelsen av nasjonale vennskapsforeninger I 1966 ble det stiftet et landsomfattende Norsk- Jugoslavisk samband i Norge og i 1969 ble det holdt et konstituerende møte i byen Niš med over 800 deltagere, de fleste tidligere krigsfanger og familiemedlemmer av fanger som falt i Norge. Foreningen i Jugoslavia utviklet seg raskt, og på sitt største talte den omkring tretti tusen medlemmer fordelt på tjuefem lokallag.

Aktiviteter og norsk lektorat Opprettelsene av de to vennskapsforeningene ga startskuddet til en lang rekke aktiviteter som hadde som mål å knytte de to landene tettere sammen. En av de viktigste var vennskapsturene, større og mindre grupper som reiste på besøk til en av de to landene. Allerede i mai 1969 kom den første gruppen jugoslaver til Norge, og senere ble det nesten årlig arrangert slike vennskapsturer den ene eller andre veien.

På kulturfronten ble det gitt støtte til både norske og jugoslaviske kunstnere som ønsket å besøke ett av de to landene, arrangert utstillinger, kunstnerkolonier, trykket bøker med temaer og snurret film. Filmen ”Blodveien”, ”Dikt fra Norge” av Desanka Maksinović, Isidora Sekulićs ”Brev fra Norge” og grafikk og akvareller av Anne Brevik er de mest kjente resultatene av denne aktiviteten.

I 1977 ble opprettet et norsklektorat ved Universitetet i Beograd. Her kunne studenter fra Jugoslavia endelig studere norsk på universitetsnivå. Mye av grunnlaget for språkinteressen, og for at det i det hele tatt fantes mennesker som kunne holde kursene, var de årlige stipendiene vennskapsforeningen delte ut. Årlig ble det delt ut stipendier til studiebesøk i de to landene – og opp gjennom årene har mellom tre og firehundre språk- og kulturinteresserte fått penger, i første rekke fra vennskapsforeningens ”Bergesensfondet”.

Europas glede et arrangement for barn og unge fra hele verden arrangeres i Beograd hvert år. Musikk, dans og teater er viktige aktiviteter. Vennskapsforeningen har hjulpet til med å finne vertsfamilier til barna, arrangert turer for de norske gjestene. I alt har over 600 norske barn fra tjue (20) norske byer deltatt på dette arrangementet opp gjennom årene.

Vennskapshus og egen avdeling på universitetet Det kanskje fremste symbolet på det Norsk- Jugoslaviske samarbeidet er vennskapshuset i Gornji Milanovac som etter felles tiltak fra de to landene ble reist i 1987. Til åpningen av huset kom det 320 gjester fra Norge, og over 15 000 innbyggere og medlemmer fra Sambandets lokalforeninger og fra Gornji

Norsk Serbisk (Jugoslavisk) vennskap: 60 års nærkontakt

Milanovac var innom i løpet av åpningsdagene. Her finner man en festsal med 120 plasser, et museum, et bibliotek, møtelokaler og en teaterscene. Huset er ment å skulle gi en bred fremstilling av det jugoslaviske og norske folks fortid og nåtid, samt deres planer for framtiden. Videre det som er typisk for de to landenes natur og næringsliv, samt deres sosiale og kulturelle utvikling.

Tilbakegang og ny giv Oppløsningen av det tidligere Jugoslavia, krigene og innføringen av sanksjoner mot Serbia og Montenegro, førte også til store utfordringer for samkvemmet mellom Norge og Jugoslavia. Vennskapsforeningen måtte reorganiseres etter som flere av de tidligere republikkene brøt ut av føderasjonen, den mistet minnefondet sitt og mange av de eldre medlemmene, krigsfangene, hadde også problemer med å godta den offisielle norske politikken, fordømmingen av det sittende regimet og støtten til republikkene som forlot Jugoslavia. Først helt på slutten av tiåret, i tiden etter NATO bombing, folkeopprøret, avsetningen av det sittende regime i oktober 2000 og innsettelsen av en ny, demokratisk valgt regjering, ble det skapt ny grobunn for et bredt samarbeid mellom de to landene.

I denne prosessen spilte ikke minst det norske diplomatiet og Den norske ambassaden i Beograd en viktig rolle. Gjennom direkte eller indirekte støtte til den politiske opposisjonen, uavhengige organisasjoner, media, studenter og andre, fremsto Norge som en av de viktigste pådriverne for en politisk endring i Jugoslavia. Igjen var Norge, et navn som allerede i over femti år hadde hatt en god klang i Jugoslavia, langt framme i nyhetsbildet, og for en som fulgte utviklingen kunne det nesten virke som om lille Norge alene sto bak flere tiltak enn resten av Europa til sammen. Olje til oppvarming, asfalt for demokrati, tusen stipend til landets beste studenter, kunstutstillinger og nyoppsetninger av Ibsens teaterstykker var bare noen av mange vellykkede aksjoner.

Det norske miljøet på universitetet fulgte opp denne aktiviteten. Fra avdelingen ble det knyttet bånd til utdanningsinstitusjoner som Nansenskolen og Høgskolen i Oslo, gitt ut litteratur av kjente norske forfattere som Kjell Askildsen, Lars Saabye Christensen og Dag Solstad og medvirket til oppføringer av nåtidsdramaer av Bjørg Vik og Jon Fosse. Mens det i første halvdel av nittitallet ikke ble tatt opp mer enn rundt ti nye studenter hvert år, har man de siste to årene opplevd at helt opp til trettifem studenter har valgt å studere norsk litteratur.

Vennskapskommuner og samarbeidsavtaler:

Vefsn – Gornji Milanovac
Fauske – Melenci
Buskerud – Obrenovac
Lillehammer – Bujanovac
Hattfjelldal – Vrnjacka Banja

Narvik – Kikinda
Saltdal – Nis
Levanger – Herceg – Novi
Hemnes - Prokuplje
Ørland – Koceljeva

Ut fra de fleste avtaler mellom vennskapskommuner er det gjennomført, eller gjennomføres mange viktige prosjekter i Serbia i dag (renovasjons-prosjekt i Gornji Milanovac, landssvineavlssenter i Valjevo – Gornji Milanovac, økologisk kontor i Gornji Milanovac, utveksling av kunstutstillinger, skoleelever, røde kors aktivister, musikkelever mellom Gornji Milanovac og Vefsn, vannverkslaboratorium, kulturhus, planlagt renovasjon, musikk og landbruksskoleprosjekt og inkubatorprosjekt mellom Hemnes og Prokuplje, osv ...